

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Dziekanat Wydziału Nauk Społecznych

Wpł.
dnia

2023 -10- 05

Znak

Gdańsk, 27 września 2023

Dr hab. Beata A. Basińska, prof. uczelni
Politechnika Gdańska
Wydział Zarządzania i Ekonomii
Politechnika Gdańska
Narutowicza 11/12
80-233 Gdańsk

Recenzja osiągnięcia naukowego „Człowiek w sytuacji deprivacji zasobów – dyskusja z założeniami teorii zachowania zasobów S. Hobfolla oraz implikacje praktyczne” w postępowaniu habilitacyjnym doktor Joanny Chwaszcz

1. Podstawa przygotowania recenzji

Recenzja osiągnięcia naukowego Pani dr Joanny Chwaszcz została przygotowana na podstawie pisma Dyrektora Instytutu Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, dr hab. Wiesława Bąka prof. KUL z dn. 30 czerwca 2023 roku. W piśmie (uchwała nr 62/Ps/N/13) tym zostałam poinformowana, że zostałam wyznaczona przez Radę Doskonałości Naukowej na recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania dr Joannie Chwaszcz stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

Podstawą przygotowania recenzji była dokumentacja przedłożona przez dr Joannę Chwaszcz. Dokumentacja obejmowała:

1. wniosek z dnia 13.03.2023 roku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia określające osiągnięcie naukowe jako cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych pt. „Człowiek w sytuacji deprivacji zasobów - dyskusja z założeniami teorii zachowania zasobów S. Hobfolla oraz implikacje praktyczne”;
2. autoreferat;
3. wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny psychologia;
4. kopię dyplomu potwierdzającego uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii;
5. cykl powiązanych tematycznie siedmiu publikacji naukowych;
6. oświadczenia o kontrybucji poszczególnych autorów w powstanie artykułów naukowych wchodzących w skład cyklu;
7. zaświadczenie o istotnej aktywności naukowej w więcej niż jednej uczelni i instytucji naukowej;
8. inne artykuły, monografie i rozdziały w monografiach.

Dokumentacja była kompletna i wystarczająca do przygotowania recenzji zgodnie z ustawą z dn. 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce art. 2019 (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 ze zmianami).

2. Przebieg kariery naukowej

Pani dr Joanna Chwaszcz uzyskała tytuł zawodowy magistra psychologii w roku 2000 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II. Stopień doktora nauk humanistycznych otrzymała w 2005 roku również na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II. Rozprawę magisterską i doktorską przygotowała pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Czesława Cekiery.

Pani doktor Joanna Chwaszcz jest zatrudniona od 2005 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, w Instytucie Psychologii, w Katedrze Psychoprofilaktyki Społecznej, najpierw na stanowisku asystenta, a następnie adiunkta.

Stale współpracuje z Fundacją Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w realizacji projektów naukowo-wdrożeniowych. Ponadto współpracowała z Uniwersytetem Wrocławskim (wykonawca w grantie badawczym pt. „Lęk dentystryczny jako czynnik ryzyka problematycznego korzystania z Facebooka i stosowania substancji psychoaktywnych”, finansowany przez Ministerstwo Zdrowia), a także z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego (grant badawczy pt. „Program wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uczniów i nauczycieli”, finansowany przez MEN). Ponadto współpracowała z Uniwersytetem Humanistycznospołecznym SWPS w Katowicach prowadząc zajęcia na studiach podyplomowych (Szkoła Zintegrowanej Psychoterapii Uzależnień) oraz ze Szkołą Wyższą Wymiaru Sprawiedliwości (wykład „Skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych i readaptacyjnych oraz jej uwarunkowania”).

3. Ocena osiągnięcia naukowego

Pani doktor Joanna Chwaszcz ubiega się o stopień doktora habilitowanego na podstawie osiągnięcia naukowego pt. „Człowiek w sytuacji deprivacji zasobów – dyskusja z założeniami teorii zachowania zasobów S. Hobfolla oraz implikacje praktyczne”, na które składa się cykl 7 recenzowanych publikacji:

- **Chwaszcz, J., Bartczuk, R.P., Niewiadomska, I.** (2019). Structural analysis of resources in those at risk of social marginalization – Hobfoll’s Conservation of Resources Evaluation. *Przegląd Psychologiczny*, 1, 167–202. [psychologia, czasopismo nie posiada IF]
- **Bartczuk, R.P., Chwaszcz, J., Hobfoll, S., Niewiadomska, I., Gałkowska-Bachanek, M.** (2020). Is the Structure of the Strategic Approach to Coping Scale Cross-Culturally Stable? Evidence Based on a Scoping Literature Review. *Roczniki Psychologiczne*, 23(1), 7–21. [psychologia, czasopismo nie posiada IF]
- **Chwaszcz, J., Bartczuk, R.P., Niewiadomska, I., Hobfoll, S., Palacz-Chrisidis, A.** (2020). The Polish Adaptation of the Strategic Approach to Coping Scale. *Roczniki Psychologiczne*, 23(1), 23–43. [psychologia, czasopismo nie posiada IF]
- **Chwaszcz J., Palacz-Chrisidis, A., Wiechetek, M., Bartczuk, R.P., Niewiadomska, I., Wośko, P., Sławska-Jaroszewska, P.** (2021). The quality of life, resources, and coping during the first weeks of the COVID-19 pandemic in people seeking psychological counselling before the pandemic. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, 34(2), 275–287. <https://doi.org/10.13075/ijom.1896.01700> [nauki o zdrowiu IF= 2.0]
- **Chwaszcz, J., Bartczuk, R.P., Niewiadomska, I., Sławska-Jaroszewska, P.** (2022a). Quality of life and prosocial or antisocial coping with resource deprivation: A cross-sectional study of people at risk of social exclusion. *PLoS ONE*, 17(9), e0275234.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0275234> [nauki o zdrowiu, nauki socjologiczne, pedagogika, IF = 3.7]

- **Chwaszcz, J.,** Wiechetek, M., Bartczuk, R.P., Niewiadomska, I., Wośko, P. (2022b). Determinants of Quality of Life in the COVID-19 Pandemic Situation among Persons Using Psychological Help at Various Stages of the Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(10), 6023. <https://doi.org/10.3390/ijerph191060233> [nauki o zdrowiu, w roku 2022 czasopismo nie spełniał kryteriów wymaganych do ustalenia IF]
- Niewiadomska, I., Jurek, K., **Chwaszcz, J.,** Korzyńska-Piętas, M., Peciakowski, T. (2023). PTSD as a Moderator of the Relationship Between the Distribution of Personal Resources and Spiritual Change Among Participants of Hostilities in Ukraine. *Journal of Religion and Health*, 62, 479–499. <https://doi.org/10.1007/s10943-022-01547-z> [nauki o zdrowiu, nauki o kulturze i religii, pedagogika, IF = 2.8]

Publikacje są wieloautorskie, w których sześciokrotnie doktor Joanna Chwaszcz jest pierwszą autorką i autorką korespondencyjną. Załączone oświadczenia o kontrybucji autorów potwierdzają istotną i wiodącą rolę dr Joanny Chwaszcz w realizację osiągnięcia naukowego i powstanie poszczególnych artykułów. W większości publikacje naukowe prezentują ilościowe badania empiryczne z wyjątkiem jednej raportującej przegląd zakresu literatury (*scoping review*). Cztery publikacje umieszczono w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, choć nie reprezentują one dyscypliny psychologia. Zakres tematyczny czasopism jest interdyscyplinarny i bardziej łączy się z naukami o zdrowiu, pedagogiką i naukami socjologicznymi. Jedno z nich, tj. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, przestało spełniać kryteria indeksacji czasopism w *Web of Science (Content Relevance Criterion)*.

W autoreferacie dr Joanna Chwaszcz wskazuje na kontrybucję dzieła w postaci:

1. opisanie struktury zasobów osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym poznanie obszarów przystosowania wskazując na ważność grup zasobów;
2. poznanie sposobów radzenia sobie przez osoby zagrożone wykluczeniem oraz adaptacja Kwestionariusza Strategicznego Podejścia do Radzenia Sobie SACS-PL;
3. model przystosowania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z uwagi na podejmowane sposoby radzenia sobie w relacji pomiędzy dystrybucją zasobów (pozyskiwaniem i utratą zasobów) a ich jakością życia;
4. mechanizmy uruchamiające pozytywne zmiany adaptacyjne (wzrost potraumatyczny) przy niskim i wysokim nasileniu stresu (utożsamianego z symptomami PTSD) wśród osób w sytuacji deprivacji zasobów z powodu doświadczania konfliktu wojennego;
5. replikacja mechanizmów przystosowawczych osób doświadczających deprivacji zasobów (pacjentów korzystających z pomocy psychologicznej) w sytuacyjnym ograniczeniu dostępu do zasobów (pandemia COVID-19).

Struktura zasobów wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

W artykule „Analiza strukturalna zasobów u osób zagrożonych marginalizacją społeczną – Kwestionariusz Zachowania Zasobów Hobfolla” Chwaszcz i in. (2019) analizowano strukturę zasobów wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (n = 1173, próba składająca się z respondentów należących do kilku bardzo zróżnicowanych grup ryzyka). Wykorzystano Kwestionariusz Zachowania Zasobów (w artykule jako „kwestionariusz oceny zachowania zasobów”). Brakuje informacji, że kwestionariusz składa się z dwóch części, gdzie ocenia się zyski i straty w określonym przedziale czasowym, pominięta jest też ocena ważności zasobów zgodnie z oryginalnym narzędziem. Ten aspekt został uznany przez autora metody za mało wnoszący do teorii COR. W dostępnej literaturze przedmiotu została przeprowadzona dyskusja dotycząca powstania skali na podstawie badań empirycznych i doświadczeń Hobfolla (Dudek, Gruszczyńska, Koniarek 2006). Całkowicie zignorowano fakt istnienia innej polskiej wersji kwestionariusza (Dudek, Gruszczyńska, Koniarek 2006; Dudek i in., 2007), która była wykorzystywana w wielu badaniach przez różne zespoły (np. Bielawska-Batorowicz, Mikołajczyk, 2009). Również nie dyskutowano konieczności przygotowania nowej polskiej wersji. Tak więc wkład dzieła w opisanie struktury zasobów w zasadzie jest zrównany z analizą czynnikową kwestionariusza w specyficznej grupie. Mocną stroną badania jest testowanie podwójnego czynnika (teoretyczna kontrybucja). Bardzo szczegółowo opisanych jest 7 czynników i ich odniesienie do potrzeb w ujęciu Masłowa (brakuje referencji do tego autora). Otrzymane wyniki dotyczące zysku i strat w zasobach były również analizowane w odniesieniu do płci, wieku i wykształcenia. Autorzy piszą o dynamice zmian, choć nie podkreślają, że jest to retrospektywna ocena zmiany. Cel dotyczący poznania obszarów przystosowania ze wskazaniem ważności grup zasobów nie został w pełni osiągnięty, ponieważ nie wykorzystano części kwestionariusza, która odnosi się do ważności zasobów i zabrakło dyskusji w ramach teorii COR, czy odmienna struktura czynnikowa jest pochodną słabości metody czy też rzeczywiście wynika ze specyfiki próby.

Poznanie sposobów zaradczych i weryfikacja struktury czynnikowej kwestionariusza SACS

Kolejne dwa artykuły odwołują się do wielodymensjonalnej koncepcji radzenia sobie w ramach teorii COR. W artykule „Is the structure of the Strategic Approach to Coping Scale cross-culturally stable? Evidence based on a scoping literature review” Bartczuk i wsp. (2020), wykorzystując metodologię przeglądu zakresu literatury (*scoping review*), zidentyfikowano 17 publikacji w różnych wersjach językowych. Weryfikowano replikację struktury pierwszo- i drugorzędowej skali Strategicznego Podejścia do Radzenia Sobie (SACS), wskazując na wiele niedostatków w raportowaniu właściwości psychometrycznych. Jednak za nadmiarowy uważam wniosek, że były to adaptacje kulturowe. Brakuje ram teoretycznych i wyjaśnienia pojęcia kultura i czynniki kulturowe. Nie sprawdzano testowania inwariancji pomiędzy różnymi wersjami językowymi.

Konsekwencją dokonanego przeglądu zakresu literatury była potrzeba weryfikacji polskiej wersji kwestionariusza SACS zaprezentowana w artykule „The Polish adaptation of the Strategic Approach to Coping Scale” Chwaszcz i in. (2020). Do badań zaproszono osoby z 11 grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (n = 1074). Otrzymane wyniki odniesiono do amerykańskiej wersji SACS (czynniki pierwszego i drugiego rzędu). Wnioski odnoszą się do populacji, choć grupa nie była reprezentatywna.

W tym kontekście postawiono też ważne pytanie o strategię unikania i jej pozycję w strukturze skali, ale nie podjęto próby odpowiedzi na ta kwestię.

Cel związany z poznaniem sposobów radzenia sobie przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym został zredukowany do oceny psychometrycznych właściwości SACS. W zasadzie jest to weryfikacja struktury czynnikowej kwestionariusza w specyficznej grupie.

Model przystosowania osób zagrożonych wykluczeniem: dystrybucja zasobów – radzenie sobie – jakość życia

Zaprezentowane w artykule „Quality of life and prosocial or antisocial coping with resource deprivation: A cross-sectional study of people at risk of social exclusion” (Chwaszcz i in., 2022) badanie miało dwa cele, tj. zbadanie relacji między zyskiem i stratą zasobów, radzeniem sobie a jakością życia, oraz weryfikacja moderującej funkcji zmiennych społeczno-demograficznych (płeć, wiek, wykształcenie) w tej relacji.

Autorzy definiują marginalizację jako wykluczenie jednostki ze społeczności, fizyczne lub emocjonalne, poprzez odrzucenie interpersonalne, ostracyzm czy różnego rodzaju dyskryminację. Zagrożenie wykluczeniem wiąże się z długotrwałym, ograniczonym dostępem do zasobów materialnych, instytucjonalnych i społecznych, oraz niskim poziomem zasobów indywidualnych. Jako kryteria definiujące ryzyko społecznego wykluczenia wskazano doświadczenie (teraz lub w przeszłości): prostytutce, nieletnie macierzyństwo, bezdomność, więzienie, zakład poprawczy, sierociniec, alkoholizm w rodzinie lub nadużywanie substancji psychoaktywnych), korzystanie ze wsparcia organizacji pozarządowych w ciągu mijającego roku (schroniska dla bezdomnych, domy samotnej matki, miejskie ośrodki pomocy społecznej, ośrodki interwencyjne i terapeutyczne) i funkcjonowanie w swoim środowisku społecznym. Pomimo że badanie przeprowadzono w planie poprzecznym, obejmowało dużą, heterogeniczną grupę respondentów (n = 1074). Procedura badania, zaawansowana analiza statystyczna są dobrze udokumentowane.

Zgodnie z wielowymiarowym modelem radzenia sobie przewidywano, że zyski w zasobach będą wzmacniały aktywne i prospołeczne radzenie sobie, podczas gdy straty zasobów będą nasilały strategie antyspołeczne. Ostatecznie będzie wiązało się to, odpowiednio, ze wzrostem i spadkiem jakości życia.

Prospołeczne radzenie sobie jest korzystne w taki sposób że pośredniczy wzmacniając relację pomiędzy zdobywaniem zasobów a jakością życia oraz osłabiając związek pomiędzy stratą zasobów i jakością życia. Jest to zgodne z zasadą pozyskiwania zasobów Hobfolla. Natomiast antyspołeczne radzenie sobie miało negatywny wpływ na jakość życia wyłącznie wśród osób z niższym wykształceniem (podstawowym i zawodowym), podczas gdy używanie antyspołecznych strategii wśród lepiej wykształconych wydaje się bardziej świadome i ukierunkowane na cel. Tak więc poziom wykształcenia może być czynnikiem ochronnym (moderatorem) w ocenie dobrostanu i jakości życia. Uzyskane wyniki są zgodne z podejściem teorii COR i potwierdzają założenia w kontekście wykluczenia społecznego.

Kontrybucja w postaci weryfikacji modelu przystosowania osób zagrożonych wykluczeniem: dystrybucja zasobów – radzenie sobie – jakość życia jest najmocniejszą częścią prezentowanego dzieła. Jednakże

założenia teorii COR (zasady i implikacje) nie są dyskutowane, tylko część z nich zostały potwierdzone w specyficznej grupie osób.

Replikacja modelu przystosowania wśród osób doświadczających deprywacji zasobów

Kolejne badanie przedstawione w artykule „The quality of life, resources, and coping during the first weeks of the COVID-19 pandemic in people seeking psychological counselling before the pandemic” (Chwaszcz, Palacz-Chrisidis i in., 2021) miało na celu zrozumienie związku między zyskami i stratami zasobów, radzeniem sobie i jakością życia osób korzystających z pomocy psychologicznej (online, n = 353) w początkowej fazie pandemii COVID-19. Jest to replikacja badania w innej próbie (osób doświadczających deficytu zasobu jakim jest zdrowie, a nie zagrożonych wykluczeniem społecznym) i z zastosowaniem innego modelu do oceny strategii radzenia sobie (kwestionariusz Mini-COPE).

Jakość życia pozytywnie korelowała z strategiami radzenia sobie poprzez pozytywne przewartościowanie, akceptację, poszukiwanie emocjonalnego wsparcia, a negatywnie w odniesieniu do strategii unikania i bezradności. Byłoby lepiej odnieść się do 4 latentnych strategii radzenia sobie (aktywne radzenie sobie, bezradność, poszukiwanie wsparcia, zachowania unikowe) niż szczegółowych subkategorii. Bardziej przybliżałoby to zrozumienie strategii jako karawany kompetencji zaradczych zgodnie z podejściem Hobfolla.

Wyniki modelowania równań strukturalnych pokazały, że gorszą jakość życia w czasie pandemii wyjaśniały większe straty i mniejsze zyski w zasobach. Ponadto strategie bezradności pośredniczyły pomiędzy stratami i ograniczonymi zyskami zasobów a jakością życia. Ten ostatni wynik autorzy badania objaśniają poprzez zasadę, zgodnie z którą, osoby odczuwające niedobór zasobów mogą przyjmować postawę obronną (wycofania aktywności), tak by zachować swoje mizerne zasoby. W badaniu zastosowano dwa dodatkowe wskaźniki, tj. ocenę kondycji materialnej i lęku związanego z pandemią, które nie zostały uwzględnione w modelu (albo nie ujawniono tych zależności). Ponadto w tym artykule stosowane są inne nazwy dla strategii radzenia sobie (mini COPE) (disengaged zostało zastąpione przez restraint, co nie jest wyjaśnione w autoreferacie). Tak jak podkreślono w autoreferacie, była to grupa dość młodych dorosłych (średnia wieku 28 lata, ale SD = 10 lat, zakres 16-70 lat, nie podano skośności i kurtozy).

Cel związany z replikacją modelu przystosowania został również podjęty w artykule „Determinants of Quality of Life in the COVID-19 Pandemic Situation among Persons Using Psychological Help at Various Stages of the Pandemic” (Chwaszcz i in., 2022). Przedstawia on wyniki trzech badań w realizowanych podczas pierwszej fali pandemii COVID-19 wśród osób, które korzystały z pomocy psychologicznej jeszcze w okresie przed pandemią. Te badania wykorzystują dwa panele poprzeczne i jeden podłużny. Jednak nie jest jasne czy byli to ci sami czy inni respondenci niż w badaniu Chwaszcz, Palacz-Chrisidis i in. (2021). Tak więc zebrano odpowiednio 270 i 117 ankiet online, spośród których 83 dotyczyły obu pomiarów. Ponownie badano jakość życia tych osób w zależności od strategii radzenia sobie, zysków i strat zasobowych oraz zmiennych socjodemograficznych (wiek, płeć, wykształcenie, i miejsce zamieszkania). W porównaniu do wcześniejszych badań, do analizy wyników aplikowano mniej zaawansowane metody statystyczne (t-test i współczynnik d-Cohena oraz regresję hierarchiczną). Zreplikowano wynik, że duże zyski w zasobach i mała ich strata wiązały się z jakością życia. W badaniu

podłużnym nie zaobserwowano istotnych zmian w jakości życia osób korzystających z pomocy psychologicznej ani straty zasobów. Jednak zyski były doświadczane w mniejszym stopniu niż na początku pandemii i odnotowano wzrost w stosowaniu strategii unikania (stosowanie substancji psychoaktywnych, powstrzymywanie się i obwinianie siebie). Tak więc jakość życia pacjentów korzystających z pomocy psychologicznej po trzech miesiącach restrykcyjnych ograniczeń w pandemii zależała od początkowej jakości życia, zmiany w zyskach zasobowych oraz stosowania strategii unikania.

Mocną stroną tego badania jest podłużny model, a słabszą bardzo mała liczebność próby. Nie jest jasne dlaczego autorzy wprowadzili pojęcie kapitału psychologicznego, który nie był oceniany w tym badaniu. W tym artykule nie odnalazłam też wyników dotyczących zmiennych socjodemograficznych ani kontroli tych zmiennych w modelu regresji. W kontekście organizacji systemu ochrony zdrowia, dość ryzykowne jest stwierdzenie, że w trakcie pandemii należy rozważnie wprowadzać ograniczenia tak by nie pogarszały one zdrowia psychicznego ludzi. Z praktycznego punktu widzenia ważne jest, że osoby odczuwające deficyty w zdrowiu psychicznym są zagrożone stosowaniem strategii unikania pomimo stałego wparcia psychologicznego.

Kontrybucją tego artykułu była próba replikacji mechanizmów przystosowawczych osób doświadczających deprivacji zasobów (pacjentów korzystających z pomocy psychologicznej) w sytuacyjnym ograniczeniu dostępu do zasobów (pandemia COVID-19).

Mechanizmy uruchamiające pozytywne zmiany adaptacyjne przy deprivacji zasobów

W ostatnim artykule w cyklu „PTSD as a moderator of the relationship between the distribution of personal resources and spiritual change among participants of hostilities in Ukraine” Niewiadomskiej i wsp. (2023) nawiązano do oryginalnego podejścia w ocenie zachowania zasobów, nie tylko analizując doświadczane zyski i straty, ale też ważność zasobów. Ani w artykułach ani w referacie nie odnalazłam dyskusji w tym obszarze (pominięcie oceny ważności zasobów, ich włączenie w ostatnim badaniu i refleksje na temat roli oceny ważności zasobów). Poważną słabością tej pracy, jak też autoreferatu, jest pominięcie definicji stresu w teorii COR i kontrowersji w stosunku do innych wiodących psychologicznych definicji stresu. Prawdopodobnie z tego powodu pojawiło się błędne założenie, że PTSD jest wskaźnikiem stresu. W badaniu wzięły udział osoby wcześniej mieszkające na terenie tej części Ukrainy, która była objęta pierwszym konfliktem z Rosją (n = 324). Są to więc osoby, które mogły doświadczyć masywnych strat i zmagać się z deficytem zasobów. W rzeczywistości to sytuacja konfliktu zbrojnego jest predyktorem straty, a PTSD potencjalną konsekwencją sytuacji totalnego zagrożenia. Autorzy cytują badania Zang i wsp. (2017) mówiące, że niski poziom zasobów predysponuje do rozwoju poważnych symptomów PTSD. Tak więc to poziom straty w zasobach moderuje relację pomiędzy PTSD a potraumatycznym wzrostem. Cytowane są też badania Hobfolla i wsp. (2018), że masywna strata zasobów inicjuje strategie irracjonalne radzenia sobie, unikanie czy agresję. W tym badaniu pozytywna zmiana adaptacyjna jest tożsama z przemianą duchową. Jednak spekulatywne są wnioski, że zmiana duchowa następuje przy uruchomieniu zysków zasobowych czyli w procesie terapii (autoreferat s. 28), a samo badanie nie odnosi się do procesu pozyskiwania zasobów (poprzeczny model badań). W tej pracy autorzy odwołują się do czterech grup zasobów: osobistych, stanu, energii i materialnych.

Zarówno w artykule, jak i w autoreferacie zabrakło dyskusji dotyczącej rodzaju strat w zasobach w tej próbie.

Tak więc, nie można stwierdzić w jaki sposób uruchamiane są pozytywne zmiany adaptacyjne (wzrost potraumatyczny) przy niskim i wysokim nasileniu stresu (sefinicja stresu w teorii COR) wśród osób w sytuacji deprivacji zasobów z powodu doświadczania konfliktu wojennego.

Kontrybucja dzieła naukowego

Kontrybucja prezentowanego dzieła odnosi się do dyskusji z założeniami teorii COR oraz jej poszerzenie w grupach osób w sytuacji deprivacji zasobów. Doceniam podjęcie problemu funkcjonowania osób doświadczających deprivacji zasobów, zwłaszcza zagrożonych wykluczeniem społecznym i marginalizacją czy biorących udział w konfliktach wojennych. Również podkreślę znaczące kompetencje analityczne dr Joanny Chwaszcz. Jednak dziełu składającemu się z cyklu powiązanych tematycznie artykułów powinien towarzyszyć klarowny i wyczerpujący autoreferat. Niestety tak się nie stało, a w związku z powstały liczne wątpliwości i niejasności. Tak więc wkład dzieła w rozwój wiedzy w dyscyplinie psychologia nie jest znaczący. Poniżej przedstawiam główne zarzuty.

Pani dr Joanna Chwaszcz nie prowadzi dyskusji z założeniami teorii COR. O ile przytoczono definicję zasobów, to zasady i implikacje zarządzania zasobami, kluczowe w teorii COR, zostały przedstawione powierzchownie, a sam cykl artykułów tylko ogólnie się do nich odnosi. Zasada dominacji wpływu strat nad zyskami została potwierdzona, podczas gdy zasada inwestowania zasobów wraz z zarządzaniem zasobami (tezy albo implikacje) nie zostały jednoznacznie wyartykułowane. Natomiast wkład dzieła odnosi się do aplikowania teorii COR w grupach osób doświadczających deficytu zasobów.

Pani dr Joanna Chwaszcz podkreśla, że teoria COR jest ściśle powiązana z koncepcjami socjologicznymi, natomiast nie wskazuje na relację z konstrukcjami psychologicznymi (np. nie odnosząc się do definicji stresu, utożsamiając stres z wykluczeniem społecznym, innym razem z symptomami PTSD). To istotna słabość dzieła, że nie podaje w jaki sposób rozumiany jest stres w teorii COR (strata zasobów w kontekście kulturowym) ani nie pokazuje zalet i słabości tego podejścia. Również nie dyskutuje struktury zasobów z innymi koncepcjami psychologicznymi (np. zasobów odporności nie odnosi do koncepcji odporności Kobasy czy koncepcji rezyliencji).

W adaptacji Kwestionariusza Zachowania Zasobów pomija dyskusję z istniejącymi wersjami polskimi tego narzędzia. Nie jest jasne z jakiego powodu nie aplikowano istniejących wersji w grupach osób doświadczających deprivacji zasobów. Retrospekcyjna ocena zmian w zyskach i stratach zasobów utożsamiana jest z dynamiką tych zmian. Retrospekcja jest substytutem badań podłużnych. Teoria COR w założeniu odwołuje się do zmian (spirala cykli zysków i strat), w związku z tym jej założenia powinny być testowane w panelu podłużnym.

Kolejną słabością jest definiowanie doświadczenia deprivacji zasobów. W autoreferacie prezentując cel naukowy dzieła dr Joanna Chwaszcz podkreśla, że kontrybucja dotyczy jakości życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (w różnym stopniu), zamiast na pierwszym planie stawiać deprivację zasobów (brakuje też przedyskutowania jakich kategorii zasobów dotyczą te straty również w odniesieniu do oceny ważności tych zasobów). Niektóre badane grupy osób trudno utożsamiać z

osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, choć tak są określane (np. osoby dobrowolnie korzystające z pomocy psychologicznej). Ważniejsze jest, iż są to osoby doświadczające strat zasobów lub mają ograniczony dostęp do zasobów.

W autoreferacie dr Joanna Chwaszcz odwołuje się do teorii Mertona (kultura, struktura społeczna, anomia). S. Hobfoll podkreśla kontekst kulturowy stresu (w kontraście do ujęcia stresu przez Lazarusa). Natomiast w dalszej części autoreferatu czynniki kulturowe i społeczne utożsamiane są ze zmiennymi socjodemograficznymi (lub są to cechy wrażliwe kulturowo – autoreferat s. 37), takimi jak płeć, wiek i wykształcenie. Kontekst kulturowy to szeroko pojęte otoczenie społeczne danej kultury, struktury społeczne, normy, wzory zachowania, myślenia. Tak przedstawiony kontekst kulturowy nie jest wystarczająco podejmowany w tym dziele naukowym. Ponadto adaptacja kulturowa kwestionariuszy utożsamiana jest z oceną właściwości psychometrycznych narzędzi w różnych wersjach językowych.

Implikacje praktyczne wskazane w autoreferacie (s. 3) nie mogą być przez mnie ocenione, ponieważ są wymienione z nazwy i nie zostały opisane, ani też nie są częścią cyklu publikacji.

W autoreferacie stosowany jest nieprecyzyjny język komunikacji naukowej (np. obróbka ilościowa danych, brak różnic płciowych), nie wyjaśnia stosowanych skrótów (np. metoda projekcyjna RISB), na rysunku zamiennie stosuje język polski i angielski, w modelu badań poprzecznych odnosi się do dynamiki zmian (np. podaje, że inne relacje pomiędzy strategiami a jakością życia były na początku pandemii i uaktywniły się w jej trakcie – s. 31 autoreferatu), nazwę teorii COR tłumaczy jako teorię oceny zachowania zasobów (autoreferat s. 37), autorka nie korzysta z powszechnie stosowanych pojęć (np. badania podłużne, adaptację Kwestionariusza Zachowania Zasobów w niereprezentatywnej próbie, uznaje za np. poznanie polskiej struktury zasobów, nadmierne i nieuzasadnione generalizacji wyników).

Podsumowując, wkład dzieła to zastosowanie teorii COR w grupach osób doświadczających deficytu zasobów, co nie jest w pełni zgodne z tytułem przedstawionego do oceny dzieła naukowego. Zaproponowany model przystosowania i jego próba replikacji jest celem ambitnym. Jednak w dziele nie podjęta została pogłębiona dyskusja z założeniami teorii COR ani w odniesieniu do narzędzi jej towarzyszących. Również specyfika deficytu typów zasobów wg teorii COR w trzech grupach tj., osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, doświadczających konsekwencji konfliktu wojennego i osób korzystających z pomocy psychologicznej, nie został efektywnie przedstawiony. Tak więc główne słabości dotyczą warstwy teoretycznej. Tym samym, wkład dzieła naukowego nie stanowi znacznego wkładu w rozwój dyscypliny psychologia.

4. Ocena pozostałego dorobku naukowego oraz aktywności naukowej

Aktywność naukowa i rozpoznawalność mierzona indeksem Hirscha jest zadowalająca (w bazie Web of Science i Scopus IH = 6). Podany sumaryczny impact factor dla opublikowanych prac wyniósł 36,7.

Pani dr Joanna Chwaszcz realizowała badania nad jakością życia dzieci i młodzieży oraz czynników ją warunkujących w czasie pandemii COVID-19 (z UKSW). Również prowadziła badania nowych uzależnień we współpracy z Krajowym Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom współpracując z naukowcami zagranicznymi (m.in. grant kierowany przez naukowców Université Catholique de Louvain). Jej publikacje dotyczą głównie psychologii uzależnień, a także psychologicznych aspektów

sytuacji wykluczenia społecznego (jakość życia, stres i radzenie sobie). Publikacje w międzynarodowych zespołach są zdecydowanie bardziej rozpoznawalne niż pozostałe publikacje, których rozpoznawalność jest dość skromna.

Stwierdzam zatem, że dr Joanna Chwaszcz wykazuje się istotną aktywnością naukową w różnych uczelniach, a jej współpraca naukowa ma również zasięg międzynarodowy.

5. Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego oraz współpracy z zagranicą

Pani dr Joanna Chwaszcz prowadzi zajęcia dydaktyczne z psychologii uzależnień, psychoprofilaktyki społecznej, profilaktyki zachowań dewiacyjnych w środowisku społecznym, a także w środowisku pracy. Była promotorem i promotorem pomocniczym prac magisterskich. Pełniła też funkcję recenzenta prac magisterskich. Dwukrotnie otrzymała nagrodę Rektora KUL, a także inne (m. in., Srebrny Medal Za Długoletnią Służbę w 2022 roku). Współpracuje z badaczami z innych krajów o czym świadczą współautorskie publikacje. Niestety prezentację referatów na konferencjach naukowych utożsamia z popularyzacją nauki.

Pani dr Joanna Chwaszcz wykazuje się imponującą aktywnością w kształceniu w ramach specjalizacji klinicznej (Szpital Neuropsychiatryczny w Lublinie), profilaktyki i terapii uzależnień, a także w praktyce zawodowej. W Stowarzyszeniu Natanaelum pełni funkcję prezesa. Jest biegłą sądowną w sprawach karnych. Tak więc dorobek dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski oraz współpracę z zagranicą oceniam pozytywnie.

5. Konkluzja

Zgodnie z kryteriami określonymi w art. 219 ustawy z dn. 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dotyczące nadania stopnia doktora habilitowanego, stwierdzam, że Pani dr Joanna Chwaszcz spełnia kryteria przedstawione w punkcie 1 i 3, natomiast negatywnie oceniam spełnienie kryterium opisane w punkcie 2b, z uwagi na to, że przedłożony do oceny cykl tematycznie powiązanych publikacji naukowych nie stanowi znacznego wkładu w rozwój dyscypliny psychologia. W związku z tym stwierdzam, że osiągnięcia naukowe Pani dr Joanny Chwaszcz nie spełnia wymogów stawianych osobom ubiegającym się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

/Beata A. Basińska/